

DOI 10.69085/ntf2024c282

**ЕПОПЕЯ НА РЕВОЛЮЦИЈАТА В РОМАНИТЕ
„САН ФЕЛИЧЕ“ И „ЕМА ЛАЙОНА“ НА А. ДЮМА-БАЩА**

Анна Шкодрова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**THE REVOLUTION EPIC IN DUMAS' NOVELS
“SAN FELICE” AND “EMMA LYONNA”**

Anna Shkodrova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In this article we will focus on two lesser-known Dumas' novels – “San Felice” and its second part, “Emma Lyonna”, written in the years 1863-1865. With these works Dumas creates a true epic of the Neapolitan revolution of the late 18th century and includes many historical figures as main characters in his narrative. We will trace the relations between the historical events in Europe in the last years of the Age of Enlightenment and we will make a brief review of the historical prototypes used by the author in the novels.

Key words: revolution, republican, historical events, epic, Neapolitan, prototypes, the Age of Enlightenment

Александър Дюма-баща (1802 – 1870) е писател, който се отличава с разнообразно и изключително богато по своето съдържание и тематика литературно творчество не само във френската, но и в световната литература. Той е и един от писателите със сравнително дълъг житейски път, извървян през по-голямата част на XIX в. – време, изпълнено с повратни събития и катаклизми, преобърнали не само европейската, но и световната история. Дюма се оказва неволен свидетел на значителна част от историческите промени, заложили основите за изграждането на едно ново, буржоазно общество, което налага до известна степен нови тенденции както в общественно-политическия, така и в културния живот на нова Франция. Като верен син на своето

време, писателят се опитва да отговори на вкусовете и изискванията на своите читатели, отразявайки в творбите си духа на Новото време. Но потомците на славните дейци на Великата френска революция не престават да се прехласват и да превъзнасят едно далечно и героично минало, което съвсем бледо наподобява тяхната съвременна действителност, и тази тенденция определя до голяма степен новите пътища, по които ще тръгне изкуството на XIX в.

Най-значимото направление в изкуството през първата половина на XIX в. се явява Романтизмът. Той се прокрадва в произведенията на широк кръг творци като реакция срещу нелицеприятната буржоазна действителност. Характеризирайки се до голяма степен с идеализиране на историческите събития, Романтизмът открива нов път на младото поколение за по-пълноценно претворяване на принципи и идеи, които липсват в новия век. Това ново поколение, родено след славните военни победи на Наполеон и подложено на ударите на новата буржоазна епоха, не е лишено от възторжения плам, с който неговите предци са мечтали да покорят Европа и света. Но в едно по-различно буржоазно общество мечтите за военна слава и бойни подвизи изглеждат съвсем нереални и по-близки до сферата на фантазиите. Именно тези неосъществени копнежи и стремежи към героизъм и възвишеност намират най-пълното си изображение в изкуството на Романтизма. Те се проявяват във всяка една сфера и заличават границите между отделните изкуства. В своите мемоари, написани през 1852 – 1854 г., самият Александър Дюма изразява така настроеността и вкусовете на своите съвременници: „Има моменти като този в обществото, когато всичко е спокойно, с изключение на въображението на хората. Телата са извън риск, докато умовете жадуват въображаеми опасности. Човешкото състрадание трябва да се съсредоточи върху нещо. Дванадесет години на мир накараха всеки човек да търси емоции, а десет години на усмивки накараха всеки да копнее за истински сълзи“ (Дюма 1863).

Новата епоха се нуждае от нови идеали и нови личности, пред които да се преклони и които да издигне на пиедестал. Именно през този период се появява новият тип писатели, претворяващи в произведенията си възжеланията и емоционалните копнежи на своите читатели, разгърнали се на фона на идеализираното близко или по-далечно минало. Един от тези писатели неизменно е Александър Дюма-баща.

В настоящата статия ще се съсредоточим върху два по-малко познати романа на Дюма – „Сан Феличе“ и неговата втора част „Ема Лайона“, написани в периода 1863-та – 1865-а. С тези творби писате-

лят създава истинска епопея на неаполитанската революция от края на XVIII век и включва множество исторически фигури като главни действащи лица в своето повествование. Ще се опитаме да очертаем връзките между историческите събития в Европа през последните години от епохата на Просвещението и ще направим кратък преглед на историческите прототипи, използвани от автора.

Романът „Сан Феличе“ се отнася към последния период в творчеството на Александър Дюма. Написан през 60-те години на XIX в. по време на един престой на писателя в Неапол, първоначално той бил публикуван в три части – „Сан Феличе“, „Ема Лайона“ и „Съдбата на Сан Феличе“, във Франция в „La Presse“ и в Италия в „L'Indipendente“. Бащата на самия Дюма, френският републикански генерал Дюма, от своя страна бил хвърлен в затвора от Бурбоните през 1799 г. и именно този факт обяснява доста личното емоционално отношение на писателя към творбата. „За период от около осемнадесет месеца аз изкусно и съзнателно издигнах този паметник за прослава на неаполитанския патриотизъм и за срам на бурбонската тирания. Безпристрастен като правосъдието, нека той бъде твърд като камък!“ С тези думи Александър Дюма завършва редакцията на творбата си през 1865 г.

Изграждането на романа е доста по-особено по отношение на структурата и съдържанието си от всички известни дотогава произведения на автора. Като вече утвърден писател с изграден стил, Дюма не спира да удивява читателя с разнообразието и шрихите на отделните събития и действащи лица, които често се свързват в един непрекъснат вихрен танц, за да заемат точно определените места, които неумолимата история им е отредила. „Сан Феличе“ е не само епопея на революцията и героизма на неаполитанския народ, но също и своеобразна историческа и топографска енциклопедия, включваща картина на нравите и забележителностите, които читателят сякаш осезаемо наблюдава в хода на повествованието глава след глава. Като че ли натрапчивото желание на автора да ни представи всичко с най-големи подробности, се предава постепенно на читателя, който се превръща дори против волята си в неволен зрител и участник в трагичните събития, разиграли се в столицата на Неаполитанското кралство пред прага на новия XIX в.

Великата френска революция от 1789 г. се превръща в повратна точка не само в европейската, но и в световната история. Тя е основна разделителна линия в новата история на Европа. От онзи момент нататък във всяка сфера на обществения живот винаги ще се говори за сравнения между събитията, станали преди и след революцията. Пър-

воначално тя започва постепенно, като подземен тътен на народното недоволство, подклаждано от определени аристократически кръгове, набира смелост и самоувереност чрез разместването на социалните пластове, изригва като вулкан и помита всичко по пътя си в една вихрушка от ненавист, жестокост и безогледно разрушаване на всички граници. Това събитие, започнало с намерението да се унищожи вековният символ на тираничната власт – Бастилията, слага край на една епоха, започнала с блясък и неутолима жажда за познание във всички области на човешкия живот. Векът на Просвещението, дал на света такива велики личности, като Русо, Волтер, Дидро и Монтескьо, се пропуква под ударите на народния гняв и изчезва завинаги във водовъртежа на революционния хаос и реките от кръв, които се опитват да заличат един своеобразен начин на живот, недостижим за огромните маси.

Събитията от 1789 – 1799 г. неминуемо дават отражение върху историята на всички останали народи в Европа. Те утвърждават максимата, че нищо на този свят не продължава безкрайно и че съдбата на всеки човек може да се промени изцяло във всеки следващ момент. В обществото се налага разбирането, че всеки може да се изкачи по йерархическата стълбица независимо от произхода и заслугите си. В изкуството идват на мода произведения, разказващи за невероятните промени и обрати на съдбата, всевластна да направи от просяка принц. Мечтата на народите за свобода, равенство и братство пламва изведнъж и се предава като запалена факла, а междувремежно европейските владетели, ужасени от случващото се, засилват терора спрямо своите поданици.

През тази епоха Франция неминуемо се възприема от хората с либерални възгледи като символ на свободата и справедливостта. Като истински французин, Александър Дюма също споделя тези възгледи и донякъде оправдава завоевателната политика на Френската република за детрониране на местните владетели в чужди държави и за налагането на френските републикански закони. Но обществената нагласа във всяка отделна страна е доста различна и зависи от особеностите на местния характер и темперамент. Навсякъде съществуват кръгове, симпатизиращи на френските идеи, но също така и мощни реакционни сили, които виждат французите като окупатори на чужда земя и като заплаха за националните обществени устои.

Една от държавите, които понасят най-жестоките последици от идеите на Великата френска революция, е Неаполитанското кралство. Управлявано от крал Фердинанд и кралица Мария-Каролина, предста-

вители съответно на испанския и на австрийския кралски дом, то в действителност е оставено в ръцете на хитри и изкусни фаворити на кралската двойка, които плетат собствени интриги и пускат в ход свои коварни планове за прокарването на чужди политически и икономически интереси. Разбира се, в прегнатата абсолютистка общественно-политическа обстановка най-оئےнеправдан винаги остава народът.

В романа „Сан Феличе“ Дюма въвежда множество образи на обикновени хора от Неаполитанския край. Някои от тях се явяват част от основните герои на повествованието, други са представени епизодично в отделни сцени, но оставят в съзнанието на читателя необикновено трайна следа. Гордият неаполитански народ присъства във всеки един от тези отделни образи едновременно със своите положителни и отрицателни черти. Откриваме го в образа на благородния рибар Микеле, готов да се бори за свободата на своята родина и без страх да заложил дори живота си. Друг негов представител е Фра Дяволо – тих и скромнен младеж, който с течение на времето се превръща в главатар на местните разбойници, втели се като река в доброволческите отряди на народната съпротива. Също неаполитанец е и Гаetano Мамоне – получовек, полузвяр, въплътил най-кръвожадните инстинкти на южняшкия темперамент. Дюма отделя особено място в своето произведение на разбойничеството – едно от най-характерните явления при южните народи. „Разбойничеството е всъщност национална черта в областите на Южна Италия. То е занаят като всеки друг. Стават разбойници, както стават хлебари, шивачи, обувчари. Занаятът не е позорен“ (Дюма 1969: 685). Именно на разбойническите отряди се опира крал Фердинанд, за да окаже съпротива на френския нашественик. След позорното поражение на австрийския генерал Мак, възглавил официалната неаполитанска армия – поражение от един много помалоброен и немощен противник, какъвто в онзи момент се явява френската армия на генерал Шанпионе поради липса на муниции и подкрепление, народът в лицето на всички свои представители се оказва единствената надежда за съпротива. Апелът, отправен от кардинал Руфо, намира отзвук във всички неаполитански сърца и естествено, разбойническите отряди се проявяват като едни от най-смелите неаполитански синове. „Във време на революция разбойничеството взема огромни размери: политическите убеждения стават повод, знамето става оправдание; разбойникът е всякога на страната на реакцията, с други думи, за престола и олтара... В такъв случай разбойничеството става още по-неизкоренимо, защото се поддържа от властта, която в друго време има за задача да го премахва“ (Дюма 1969: 686).

Винченцо Куоко (1770 – 1823) пише својата „Историческа сага за неаполитанската револуција от 1799“ (*Saggio storico sulla rivoluzione napoletana del 1799*), в която разказва за етапите на зараждането на народното движение. Неаполитанците – като безгрижен народ, свикнал със собственото си тежко положение, дори не са в състояние да си представят, че могат да бъдат изведени от лабиринта на тиранията и предадени в плен на нови идеи за свобода и равенство. По тази причина благородните възгласи за промяна и револуция по примера на френската се чуват само откъслечно, и то от устата на малцина образовани люде, разполагали с възможности да пътуват, да наблюдават и изучават чуждите култури. Но тези ограничени кръгове, към които принадлежат също неаполитанци, рожби на същата земя – хора като Фердинандо Фери, прототип на главния герой Салвато Палмиери, аристократите Еторе Карафа и Николино Карачоло, прочутият лекар Доменико Чирило, както и писателката Елеонора Пиментел, не могат да разчитат на широка подкрепа сред народа. Техните възгледи и планове за бъдещето на родната им земя биват пометени от изконния стремеж на всеки човек да защити родното си огнище от чуждото посегателство.

Замисленото продължение на Френската револуция на италианска земя и планове на Наполеон да обедини цяла Италия под един скиптр, се сблъскват с една огромна народна маса, готова да руши всичко по пътя си в защита на своите изконни ценности. Народната сила, която през 1789 г. срива във Франция абсолютния символ на тиранията – Бастилията, в Неапол се обръща срещу всеки, дръзнал да наложи чужди идеи отвън, дори и те да обещават една ефимерна свобода. Неаполитанските народни маси се превръщат в могъщо оръжие на короната и църквата за изгонване на чуждите нашественици.

Романът „Сан Феличе“ представлява първата част от историята на неаполитанската револуция, която авторът иска да ни представи. Той завършва с поражението на редовната кралска армия пред французите и с принудителното бягство на кралския двор в Сицилия. Втората част на романа със заглавие „Ема Лайона“ разказва за създадената от французите на територията на Неапол Партенопейска република през 1799 г. и за нейното по-късно падане под напора на санфедистката реакция. Тя ни превръща в свидетели на тъжната участ на героите, въввлечени пряко или косвено в трагичните събития, последвали реставрацията на Бурбоните на неаполитанския престол.

В своя обемист роман епопея Александър Дюма използва документални архиви по история на Неаполитанското кралство и включва

огромен брой исторически действащи лица. Според все още разпространената тогава романтическа традиция той назовава двете части на произведението си с две женски имена. В това негово решение може да се открие противоречивостта на женските образи в романа. Първата част символизира спокойствието на мирния живот на неаполитанската аристокрация в образа на главната героиня Луиза Сан Феличе – добродетелната и чиста душа, станала невинна жертва на користолюбиви и жестоки интереси. Втората част носи името на Ема Лайона, или леди Хамилтън – фаталната жена, оплитаща в мрежите си всеки, който може да послужи на нейните собствени амбиции. Двата основни женски образа в романите са обагрени с типичната за творчеството на Дюма романтична окраска. Техните действия са представени като основен двигател за действията на мъжете, сътворили историята през 1798 – 1800 г. в Неапол. Въпреки че те не са преки участнички в революцията от онази епоха, образите им смекчават донякъде жестоките и сурови събития, на които всички стават подвластни пряко или непряко. Дюма ни представя по романтичен начин двете крайности на женската съдба – Луиза Сан Феличе, живяла като аристократка и свалена от своя пиедестал, за да завърши живота си по един ужасяващо жесток начин на ешафода, и Ема Лайона, издигнала се от дълбоките низини до аристократичен брак и служба в кралския двор. Тези две удивително противоположни женски съдби разказват своите собствени истории вътре в самото произведение. Те стават символ на преходността на човешкото битие и на катаклизмите, които могат да настъпят само в рамките на един човешки живот – промени, често пъти дори невъобразими и смятани за фантастични от обикновения човек.

Бенедето Кроче в своята книга „Неаполитанската революция от 1799 г. Биографии, разкази и проучвания“ (*La rivoluzione napoletana del 1799. Biografie, racconti e ricerche*), издадена в Бари през 1961 г., добавя множество исторически щрихи на действащите лица през разглеждания период от историята на Неапол, които срещаме в произведенията на Дюма. Тези малки и големи герои оживяват под майсторското перо на писателя и се представят пред нас с истинските си имена и характеристики, носейки в същото време своеобразното емоционално оцветяване, характерно за неговия богат и образен стил.

В „Сан Феличе“ и „Ема Лайона“ Александър Дюма ни разказва една подробна и невероятно изобразена революционна епопея, която съдържа в себе си богат исторически архивен материал, проучван от автора в продължение на години с точността на историк. Богатото художествено и историческо съдържание е поднесено чрез един завла-

дяващ и характерен за писателя стил, който по никакъв начин не отегчава читателя със съсредоточаването дори върху най-малките подробности, а разнообразието от изразни средства, които Дюма използва, превръща повествованието в истински епос за възхвала или осъждане на възвишените или користолюбивите човешки стремежи и страсти. Чрез тези свои произведения Александър Дюма се опитва да ни представи историческите събития в света като нещо необятно и свързано. Той показва по изключителен начин връзките между отделните събития в различните страни като част от една обща панорама, сътворена от човешкия дух, и възхвалява вечните стремежи на човешкото същество към единение и свобода.

ЛИТЕРАТУРА

Дюма 1863: Dumas, A. *Mes Mémoires*. Paris: Calmann-Lévy, 1863.

Дюма 1969: Dumas, A. *La San Felice*. Paris: Calmann-Lévy, 1890, 1969.

Кроче 1961: Croce, B. *La rivoluzione napoletana del 1799. Biografie, racconti e ricerche*. Bari: Laterza, 1961.

Куоко 1999: Cuoco, V. *Saggio storico sulla rivoluzione napoletana del 1799*. Milano: Rizzoli (BUR), 1999.

**Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски“**

**НАУЧНИ ТРУДОВЕ
том 61, кн. 1, сб. В, 2023**

Филология

Коректор: Гергана Иванова

Предпечатна подготовка: Гергана Георгиева

Печат и подвързия: Пловдивско университетско издателство

Пловдив, 2024

ISSN 0861-0029